

שעיקר מצוות תוספת שבת בשביתה ממלאכות שבת בלבד, חלה מאליה (ואינה צריכה קבלה בפה או במעשה). משום כך, ניתן להתפלל תפילת מנחה ולקיים מצוות תוספת שבת בשביתה ממלאכה בלבד.

בכתובות מ"ז. תוס' ד"ה "דמסר" על האוקימתא בגמ' שאבי הנערה מסרה לקידושין בער"ש מקשה התוס' שאן נושאין נשים במועד, וער"ש מכלל שבת לעניין זה בשל תוספת שבת ומתריך-

1. בשעה אחת קודם יו"ט שהוא כיו"ט לעניין שביתה ממלאכה שתוספת שבת מדאורייתא.

2. בנישואין ללא סעודה, או כשמסרה לשלוחי הבעל. ואין במצב זה משום עירוב שמחה בשמחה.

בפשטות, לתירוץ הראשון, תוספת יו"ט עיקרה שביתה ממלאכה, ואינה כיו"ט לעניין שמחה. לתירוץ השני, עיקר תוספת יו"ט בשמחה, והיא מכלל יו"ט.

תפילת מנחה ותוספת שבת

כיצד לנהוג בער"ש סמוך לשקיעה כשצריך להעדיף תפילת מנחה או תוספת שבת-

דין תוספת שבת נפסק בשו"ע בס' רס"א. ובב"י הביא מחלוקת הראשונים אם תוספת שבת מדאורייתא (אור זרוע, ריטב"א ועוד), מדרבנן, (מרדכי, גר"א בפ' הרמב"ם), או שאין חיוב בשבת (רמב"ם וטור לפי' הב"י).

ותפילת מנחה היא חיוב מדרבנן לכו"ע, עיין ב"י ומג"א בס' ק"ז.

עולה השאלה, כיצד לנהוג בער"ש סמוך לשקיעה, כשאין אפשרות לקיים את שניהם ויש להעדיף תפילת מנחה או תוספת שבת.

שלושה נביאים מתנבאים בסגנון אחד- הגרע"י בחזו"ע (שבת ח"א עמ' רס"ו), המנוחת אהבה (ח"א עמ' ק"ה) ומשמרת השבת להרב קארפ (ח"ד בסופו, סי' ה'), מסבירים

יום השבת אבל בלא תפילת שבת או קידוש אין בתוספת חל מאליו". וכ"כ במקומות נוספים (ברכות כ"ח, תענית י"ב. ועירובין מ.). לשיטתו תוספת שבת אינה לביטול מלאכה, אלא לחלות קדושת השבת, וקבלת תוספת שבת רק ע"י תפילה או קידוש.

וברמב"ן תוה"א עניין אבילות ישנה ד"ה "ובכאן" (עמ' רנ"ב) במהדורת מוסד הרב קוק) כתב: "אלא שיוסיף שיעור הנראה לעיניים שהוא תוספת, כלומר ברגע שהוא יום יהא בודל לשום תוספת ולא משום ספק לילה". ובהמשך: "כיוון דצלי קביל עליה כל פלג המנחה בתוספת ובדיל קודם לשאר בני אדם".

מלשונו משמע שעיקר תוספת שבת בהבדלות ממלאכה, הן סמוך לשקיעה, והן בפלג המנחה. ועדיין אפשר שבשבייתה ממלאכה מקבל קדושת שבת עליו ואינו יכול להתפלל מנחה. ועיי' עמק ברכה עמ' ס"ו שהסתפק במעין זה, אם עיקר תוספת שבת בהקדמת קדושת שבת

ההבנה הראשונה, כדעת הפוסקים הנ"ל.

וכן בתוס' פסחים צ"ט: לעניין מצה ומרור בעינן לילה דגלי קרא וכן בתוספת יו"ט אי אפשר לקיימה, אך בלאו הכי, משמע שבשאר ענינים יוצא ידי חובה בתוספת יו"ט. ועולה כתירוצו השני של התוס' בכתובות, שתוספת יו"ט היא כיו"ט גופו.

ולספר חסידים (הביאו מג"א סי' רס"ז) שאין יוצא יד"ח בסעודת שבת בתוספת שבת עולה כתירוצו הראשון של התוס'.

ובריטב"א ר"ה ט. "ותוספת זו אינו בדברים וביטול מלאכה בלבד, אלא שיוסיפנו בדברים של קדוש או בתפילה או בקידוש".

עוד כתב בחידושיו לשבת ל"ה. "כי התורה אמרה שיעשנו קדש ושיחול קדושה עליו לקדש לענין זה כאילו הוא לילה ואע"ג דבדיני דעלמא הוא יום ולהכי אמר רחמנא זכור את יום השבת לקדשו ולא אמר זכור

לעומתו בספר מעדני אשר (לרב אשר לינצר, הלכות שבת, עמ' ל"ח) הבין שקיימת מחלוקת בין הראשונים, לריטב"א תוספת שבת חלה בקבלה מכוונת, ולרא"ה אי"צ קבלה כשסמוכה לשקיעה.

בגמרא מצאנו 3 מקומות לדון בהם בתוספת שבת:

1. שבת ל"ד. ספק חשיכה מערבין וטמנין את החמין. ויש לדון כיצד היתה תוספת שבת במצב זה.

2. שבת ל"ה. בתקיעה האחרונה שבער"ש. והגר"א סי' רס"א דן מכך שתוספת שבת מדרבנן. ובגמרא "תוקע ושובת" סמוך לשקיעה.

3. ביצה ל': בעושים מלאכה עד תוספת שבת שהם בגדר שוגגין ואל יהיו מזידין. כיצד חלה תוספת שבת במצבם.

והנה, במקור 1, במערבין וטמנין את החמין, דן במנוחת אהבה א' עמ' שקיימו תוספת שבת בשביתה ממלאכה. והתוספת שבת סי' רס"א סקי"ג דן שתוספת שבת היא בקבלה מכוונת ובגמ' מדובר

וממילא נאסר במלאכות, או להיפך.

וברא"ה ברכות כ"ז: "וכיון שאין לשיעור זה תוספת מן התורה בשיעור כלשהו יצא יד"ח ואם בא להוסיף יותר כשקיבל תוספת זה נאסר, בתפילה או בקידוש חל עליו קדושת היום מדין תורה.. ואין תוספת זה נאסר עליו אלא בקידוש או בתפילה דאילו בדיבור בעלמא לא עשה כלום". ומדבריו משמע שתוספת שבת הסמוכה לשקיעה אי"צ לקבלה מכוונת אלא די בשביתה ממלאכה, ורק אם מוסיף יותר בתוספת שבת (מפלג המנחה) צריך לקבלה בקידוש או בתפילה.

בספר הלכות שבת בשבתו (לרב קארפ ח"א עמ' קט"ז) בהערה, ובח"ד' משמרת השבת סי' ה') הבין שאין מחלוקת בין הראשונים, ויש שני מצבים בתוספת שבת: הסמוכה לשקיעה, בה חלה התוספת מאליה בשביתה ממלאכה בלבד, והרחוקה משקיעה- מפלג המנחה- שצריכה קבלה מכוונת.

שבת ואינן יודעות בחומרותיה מה"ת, ובאופן זה מקבלות תוספת שבת, או שסמוך לבה"ש נחשב שמקבלות תוספת שבת בעל כרחן. וכמו בבין שמשות גופא, שע"פ הראשונים חלה תוספת שבת בגלל סד"א לחומרא, או שנגררות אחר הציבור.

ויצא, שהבנת דברי הראשונים, הריטב"א, הרמב"ן והרא"ה הנ"ל, תלויות בהבנת דברי הגמרא האלו, ובמחלוקת האחרונים (הביאה הבה"ל) בגדרה של תוספת שבת לעניין שבות דרבנן.

ובהלכות שבת בשבתו הנ"ל דן הגרמ"מ קארפ בהבנת מחלוקת הראשונים המובאת במרדכי, בשבות (מערבין וטומנין את החמין) בער"ש לאחר אמירת ברכו, דהיינו תוספת שבת, אם מותרת. והבין בסתירת השו"ע (בין סי' רס"א כהאוסרים, לסי' שצ"ג כהמתירים) כדעת הדג"מ שאמירת ברכו היא תוספת שבת מפורשת וחמורה יותר מתוספת שבת מאליה הסמוכה לשקיעה, וכן הסביר

שלא קבלו תוספת שבת קודם שקיעה, והדיון הוא משקיעה (ספק חשיכה). ובאמת, שתי ההבנות יוצאות מדברי הבה"ל סוס"י רס"א לגבי שבות דרבנן בזמן תוספת שבת ביחיד (ובציבור). ולאוסרים שבות דרבנן בזמן תוספת שבת בהכרח בטומנין את החמין מדובר בלא קיבל תוספת שבת. למתירים, יש מקום לדון אם קבלו תוספת שבת או ששבתו ממלאכה ותו לא. וכ"כ בשו"ע הרב סי' רס"א בקו"א סק"ג, וחילק בין תוספת שבת למלאכה לקבלת עיצומו של יום.

במקור 2, תקיעה שקודם שקיעה, אין לדון בענייננו, שכן אפשר וקבלת תוספת שבת היתה בהגררות אחר הציבור, ואין ידיעה כיצד קיבל הציבור תוספת שבת.

במקור 3, בהנהו נשי שמוטב שיהיו שוגגות בתוספת שבת, משמע שאי"צ קבלה מכוונת ודי בשביתה ממלאכה, ולכן דנה בהן הגמ' שיהיו שוגגות בתוספת שבת. ואפשר להסביר, שידועות בתוספת

שלמה (תפילה) עמ' קע"ד
הערה ג'. וכ"כ בשו"ת אז נדברו
ח"א סי' א'-ג' ובספרו ברית
עולם.

ובר"ן על הרי"ף דף י'. כתב
לגבי דביתהו דרב יוסף
שסברה לקבל תוספת שבת
בשבייתה ממלאכות חול ולא
מהדלקת הנר, ואמר לה רב
יוסף שצריכה לשבות גם
מהדלקת הנר. ויש משמעות
בדברי הר"ן כדברי הט"ז סוס"י
רס"ג שאפשר לקבל תוספת
שבת ממלאכות למעט מלאכה
אחת. ונראה מכך, שתוספת
שבת חלה בקבלה מפורשת
לשבייתה ממלאכה.

יוצא מהנ"ל שנחלקו הראשונים
אם תוספת שבת עיקרה
בשבייתה ממלאכה (תוס'
כתובות לתירוץ ראשון, רא"ה
לברכות, רמב"ן בתוה"א) או
החלת קדושת השבת (תוס'
כתובות לתירוץ השני, תוס'
בפסחים, ריטב"א). וכן
במקראי קודש לימים נוראים
בסי' ל"ד הסיק שהיא מחלוקת
ראשונים. ואף אם נאמר
שעיקרה בשבייתה ממלאכה
אפשר ונדרשת קבלה מכוונת
(ואינה מאליה), (כדברי הגר"א

בחילוק הפמ"ג בין קבלת
תוספת שבת של יחיד לשל
ציבור. בדומה הגרע"י ביבי"א
ח"ז או"ח סי' ל"ד בהערותו כתב
להוכיח מן הגמ' שתוספת
שבת חלה מאליה, אחרת אין
להעמיד הגמ' בשקבלו תוספת
שבת. אך התו"ש מעמיד
בשלא קבלו תוספת שבת,
ודעת הט"ז שאף בקיבל
תוספת שבת הותרו שבות
כבבין השמשות, ובלאו הכי,
לדעת האוסרים המובאת
במרדכי (רבנו יואל, המובא
בי"א בסי' שצ"ג) צריך להעמיד
כך את דין הגמ' בשבות דרבנן
(שלא קבלו שבת). וכ"כ הגר"א
בסי' שצ"ג בפירוש דעת
הראשונים שבמרדכי. ובייחוד
שתקיעת שופר שהביא
המרדכי היתה סמוכה
לשקיעה, וקשה לדונה כאמירת
ברכו של עיצומו של יום.

ובשולחן שלמה שבת ח"א עמ'
קנ"ד בהערה הביא שבתוספת
שבת יש שני דינים, גם נדר
לאיסורי מלאכה וגם נעשית
שבת בעצמותה. ובמקבל על
תנאי לא חלה קדושת שבת
עצמותה, ויכול להתנות
ולהתפלל מנחה. וכ"כ בהליכות

תפילת מנחה ותוספת שבת

עו

תוספת שבת. בדרך שניה כהבנת הדג"מ, לחלק בין אמירת ברכו שבה מקבל עיצומו של יום, לקבלת שבת בשביתה ממלאכה. ובדרך נוספת חידש שתוספת שבת היא רק בדברי חול ולא בדבר מצווה, וכתב כן בדעת הרמב"ן והתוס'. ובאריכות ברר שיטתו בהעמק שאלה קי"ב וקס"ז.

עולה מכך, שיש שני צדדים- אם כהגרע"י שתוספת שבת חלה מאליה, אם כהגרשז"א שניתן להתנות על תוספת שבת כבנדר ולקבלה לעניינים מסוימים, על פיהם ניתן להתפלל מנחה ולקבל תוספת שבת. וצד נוסף שבתוספת שבת חלה קדושת השבת ממש (ואולי אף צריך קבלה מכוונת לתוספת זו), כסברת התו"ש והגר"מ מאזוז, ואז לא ניתן להתפלל אחריה. כמו כן, יש לצדד לשיטת הנצי"ב שאפשר להתפלל מנחה של חול בתוספת שבת, שאינה דומה למלאכות חולין בהם עיקר מצוות תוספת שבת. גם לפי הפמ"ג בא"א בסי' רס"א סק"ח בבין השמשות לדעת הרמב"ם שספד"א לקולא ניתן

במרדכי, או הט"ז), ואפשר וחלה קדושת שבת אף בשל איסור מלאכה (ספקו של העמק ברכה) וממילא א"א להתפלל תפילת חול.

ולצד זה, אין אפשרות לקיים שניהם- תפילת מנחה ומצוות תוספת שבת. אא"כ ננקוט כהגרשז"א שיכול להתנות בקבלת תוספת שבת למעט תפילת מנחה. ובזה גופא מסתפק העמק ברכה לדברי התוס' בכתובות ובפסחים אם יכול להתנות באופן הזה.

וכן כתב הגרצ"פ פרנק במקראי קודש לימים נוראים סי' ל"ח מחלוקת זו אם תוספת שבת צריכה קבלה מפורשת או שחלה מאליה, והסתפק אם ניתן להתנות ולקבל תוספת שבת חלקית למלאכות מסוימות, וכן פשוט בשו"ת חלקת יואב סוס"י ל"ח שצריכה קבלה מכוונת, ומראיתו משמע שמבין שחלה קדושת השבת ממש, ולא רק שביתה ממלאכות.

והנצי"ב כתב בשלושה דרכים (משיב דבר סי' כ"ב)- בדעת הרמב"ם והרי"ף, שאין חיוב

מצוה דאורייתא מפני ודאי
דאורייתא.

ויש לדון ע"פ מש"כ בשו"ת
רדב"ז (ח"ד א' פ"ז) באסור
בבית האסורין שהשר מניחו
להתפלל תפילה אחת בלבד,
אם יתפלל מייד או ימתין
ליוה"כ. וכתב שיתפלל מייד.
ובתרומת הדשן סי' ל"ה הסיק
לדחות ברכת הלבנה למוצ"ש
לקיימה בהידור. ובגליון
מהרש"א סי' כ"ה ס"א הבין
שתה"ד והרדב"ז נחלקו בעניין,
ובחת"ס אבה"ע סי' פ"א כתב
אחרת. ובבאר היטב הסתפק
אם לחלק בין זמן מועט
למרובה לרדב"ז. החכם צבי
סי' ק"ו מסיק שבאותה מצווה
משהים ע"מ לקיימה בהידור
גדול יותר (נידון דתה"ד),
ובשתי מצוות אין דוחין הקלה
מפני החמורה. בחיי אדם (כלל
ס"ח בנשמ"א) הסיק להיפך,
שבאותה מצווה אין משהים,
אך דוחים הקלה מפני החמורה
שבעתיד.

כן דנו האם לחלק בין דחיה
לזמן מועט או לזמן מרובה.
בשו"ת צמח צדק סי' קכ"ז
האריך שהיא מחלוקת רמב"ם

לקיים תוספת שבת, דלא
כרמב"ן בתוה"א הנ"ל שבבין
השמשות חלה בהכרח תוספת
שבת בסד"א לחומרא. וכן
מובר בערך השולחן יו"ד סי'
ס"ב סק"ו שלרמב"ם סד"א
לקולא ודי בתוספת שבת בבין
השמשות, משא"כ לרשב"א.
אלא שלפר"ח (קונטרס
הספיקות סי' ק"י סק"ב)
באיקבע איסורא אף לרמב"ם
סד"א לחומרא, וחלק עליו
חת"ס (אבה"ע סי' ע"ג).
ואפשר, שבין השמשות הוא
בגדר איקבע איסורא, וכ"כ
בעין יצחק (ספיקות) עמ'
קע"ט. ועוד אפשר, ולרמב"ם,
במצוות עשה סד"א לחומרא
(וכדין ספק קרא ק"ש שחוזר
וקורא. פר"א וגר"א או"י סי'
ס"ב) ובעין יצחק (ספקות) עמ'
קנ"ב האריך.

הגר"מ מאזוז כתב (הובאה
דעתו במנוח"א הנ"ל) שיש
לבטל תפילת מנחה שהיא
מדרבנן לכו"ע, מפני תוספת
שבת שהיא מדאורייתא
להרבה דעות. וראה בעין
יצחק (ספיקות) לרב יצחק יוסף
עמ' קל"ג דן אם לדחות ספק

משהין, וכאן ביטול מנחה הוא בקום עשה.

לכן נראה שיתפלל מנחה, ויקיים תוספת שבת כשחלה מאליה בשביתה ממלאכה, ובתנאי לקבלת תוספת שבת למעט מנחה. יעויין בשו"ת נחלת לוי (לרה"ג אסי לוי) סי' י"ט שהאריך, ובספר הלכה שלמה (לרה"ג שלמה סודרי) סי' מ"ב, שכתבו להלכה לקבל שבת ולהתפלל מנחה אח"כ.

וטור בגמ' יבמות ל"ט. האם משהים לבכור הנמצא באותה מדינה, וכן דן החת"ס בשו"ת אבה"ע סי' פ"א. והתהילה לדויד ריש סי' כ"ה הבין דברי המג"א שם, שאין משהים אף לזמן מועט. וכ"כ הבה"ל בסי' כ"ה ס"ו ד"ה "ופגע". ובשו"ת יד אליהו סי' מ"ב כתב שלזמן מועט (יום אחד) אין חוששין לרדב"ז.

לכאורה, בנידוננו, שמקיים מצוות תוספת שבת לרוב הדעות אף כשמתפלל מנחה (ובשו"ת אז נדברו הנ"ל כתב שלא מצאנו מן הפוסקים שכתבו שאין להתפלל מנחה אלא אחר ברכו בלבד), הוא בגדר שיהוי במצווה אחת ולא העברת מצווה מפני מצווה אחרת, ובכל אופן, מסתבר שאין לראות לצד זה שתוספת שבת צריכה קבלה מפורשת לחלות קדושת שבת גופה (כך שא"א להתפלל מנחה בזמנה), מצווה חמורה או הידור מצווה, אחר שמקיימה ברוב דעות גם כשמתפלל מנחה. ולבה"ל הנ"ל אף לזמן מועט אין משהין, ועוד י"ל כפי סברתו בבה"ל שבקום עשה אין